

Százdi Antal:

A közösségek szerepe a tehetséggondozásban

A hazai pedagógiai szakmai folyóiratok széles választékú palettáján immár 26 éve dicséretes szerepet betöltő nyíregyházi Pedagógiai Műhely az új esztendő első számát a megyei tehetséggondozás pedagógiai jellemzőinek bemutatására szánta. Ez szép, nemes és hasznos vállalkozás, hiszen ezzel az öröknek mondható témával már hosszú évszázadokkal ezelőtt is foglalkoztak az emberiség legkiválóbbjai. Gondoljunk csak Konfuciuszra, Platonra, Arisztotelészre, a reneszánsz kor uralkodóira és filozófusaira, vagy az egyházak szervezett és alkalmoszerű tehetségmentő tevékenységére.

Nyilvánvaló, hogy egy társadalom boldogulása alapvetően azon múlik, mennyi alkotásra termett polgárt nevel fel a közösség. A tehetséggondozás történelmen átívelő folyamatának ismerete mindig adhat új szempontokat a ma élő és ebben a tevékenységben résztvevő szakembereknek. Érdemes tehát röviden áttekintenünk, hogy vajon mit is gondoltak a szellemi kiválóságról, a tehetségről évszázadokkal ezelőtt élt talentumos elődeink.

Konfuciusz (Kr.e.551-479) a békés emberi élet és a kiegyensúlyozott politikai hatalom összefüggéséből kiindulva a gondosan képzett hivatalnokok társadalmi fontosságát hangsúlyozta. Úgy vélte, hogy az államot a legképzettebbeknek, a legtehetségesebbeknek kell vezetniük, hiszen úgy biztosítható a békés élet, ha megvan a képesség a politikai elitben a társadalom konfliktusmentes vezetésére, a nép alázatosságának elérésére. Számára a kötelességtudat azt jelentette, hogy az embernek folytonosan tanulnia, képeznie kell magát, törekednie kell a bölcsesség állapotának elérésre. (Manapság ezt élethosszig tartó tanulásnak nevezzük. Az UNESCO által nem is olyan régen meghirdetett elv tehát Konfuciusztól ered és mintegy két és fél ezer éves gondolatokon alapul.) Noha a hivatalnokok vizsgakötelezettsége már azt megelőzően, mintegy hétszáz évvel korábban is gyakorlat volt Kínában, vélhetően a konfucionizmus hatására, a társadalom irányításában fontos szerepet játszó köztisztviselők képzése és vizsgakövetelményük rendszere még a XVIII. században is rendkívül szigorú és egyúttal nagyra értékelt volt. A hatalmas országban milliónyian versengtek a különböző szintű vizsgákon, s a legjobb - miként ez a magyar népmesékben történni szokott - az uralkodó leányát vehette feleségül, s vezető hivatalnok lett belőle. (A konfucionizmus filozófiai irányzata egyfajta államvallássá, hivatalos ideológiává vált az évszázadok során, amelynek tanait - minden bizonnyal az alázatosság erényének hirdetése miatt - egy idő után még a kommunista Kínában is elfogadták.) Konfucius fontosnak tartotta a világ megismerését, az ember tudás utáni vágyát. "Nem baj, ha minket nem ismer a világ, az a baj, ha mi nem ismerjük a világot." - mondotta, s ebben az intelemben kifejeződik mindaz, ami a keleti ember bölcsességének alapja, vagyis az a világszemlélet, hogy mindenekelőtt önmagunkkal legyünk tisztában és éljünk békében, s akkor tisztán láthatjuk a bennünket körülvevő világot, és békességben is élhetünk benne.

Platón (Kr.e. 427-347) az "Állam" című művében szintén a tehetségek uralmát vázolja fel, hiszen elképzelése szerint az állam irányítását a legképzettebbeknek, a társadalom számára legtöbb erkölcsi és anyagi hasznot hajtóknak, vagyis a filozófusoknak kell vállalniuk. A tökéletes társadalomban az értelmet a kormányzó elit (filozófusok) képviselik, a harcosok (katonák) az érzelmet, míg a dolgozók (munkások, vagyis a földművelők, kézművesek) a vágyat testesítik meg. A filozófusok erénye a bölcsesség, a harcosoké a bátorság, míg a munkásoké a mértékletesség.

Arisztotelész (Kr.e.384-322) már kevésbé elvontan összegzi álláspontját, amely szerint a legtökéletesebb államforma a politeia, ahol a megfelelő gazdasági háttérrel rendelkező, mai fogalmaink szerint a középosztályba tartozó, erényben és jellemben kifogástalan emberek a társadalom vezetői. Mivel kiváló személyiségtulajdonságokkal rendelkeznek, velük nem csak a közjó szolgálata, hanem képességeik révén a társadalom folytonos fejlődése is biztosítható.

A kereszténység államvallássá válásával az egyház mind több jó eszű hívére volt szükség a különböző kisebb-nagyobb posztok betöltésére, így az évszázadok során egyre több szegény sorsú, de tehetséges gyermeknek kínált önmegvalósító lehetőséget az egyházi pályára. Számos egyszerű sorból kiemelkedő magas tisztségű egyházi méltóságról tudunk. Így Bakócz Tamás esztergomi érsek - aki kis híján pápa lett - jobbágy szülőktől származott; Szalkai László érsek és kancellár apja foltozóvarga volt; Michelangelo patrónusa, a harcok II. Gyula pápa hagyományként kezdte pályafutását. (Végig is kísérte egész kalandos pápaságát a vatikáni székházat átható fokhagymaillat, hiszen élete végéig megőrizte vonzalmát egykori portékája iránt.)

A társadalom fejlődését, az emberiség életmódjában történő korszakos előrelépéseket mindenekelőtt azoknak köszönhetjük, akik tudásukkal, alkotóképességükkel, egy bizonyos területen mutatkozó adottságuk alkotásokban megmutatkozó hasznosításával kiemelkedtek kortársaik közül. A különböző társadalmak legkiválóbb vezetői - pl. Periklész, a Mediciek, II. Katalin, Hunyadi Mátyás, Bethlen Gábor - felismervén talentumos kortársaikat, támogatták őket abban, hogy képességeiket a társadalom (valójában inkább az uralkodó elit) javára fordítsák.

Tehetség és képesség

A tehetséggondozás sok-sok évre visszanyúló története, a legkiválóbb személyiségek érdeklődése a képesség, az alkotóerőben megnyilvánuló tehetség iránt, mind azt példázzák, hogy a társadalomnak figyelemmel kell lennie a kimagasló művek létrehozására alkalmas személyekre, mindenekelőtt az ifjú tehetségigéretre. A két fogalommal, vagyis a képességgel és a tehetséggel jellemezhető emberek mindenkor fontos részesei voltak egy-egy közösség életének, a társadalom további fejlődésének. De mit is takarnak ezek a fogalmak? Célszerűnek látszik ezeket a sokszor azonos értelemben használt kifejezéseket röviden megkülönböztetnünk egymástól.

A képesség szűkebb kategória lévén valamilyen intellektuális, manuális, esetleg szociális tevékenységben megnyilvánuló teljesítményre utal. Annak lehetőségét mutatja, hogy valaki valamit valamilyen szinten elvégezhet, vagyis képes a tevékenység becsült, netán egzaktan mérhető minőségű kivitelezésére, mennyiségi avagy minőségi produktum létrehozására. A képességek - mindenekelőtt az iskolai tudástartalom elsajátításakor szerepet játszó - nem csak mérhetőek, hanem - ebből következően - fejleszthetőek is.

A tehetség ennél jóval szélesebb halmazt ölel fel, amelyben - ahogy a halmazelmélet matematikusai mondják - "benne van" a képesség is, hiszen ha valaki valamiben tehetséges, akkor a tehetségővezetethez tartozó képességeinek is kimagaslóknak kell lenniük. A hatvanadik évét nem régen betöltő amerikai Renzulli professzor nemzetközileg leginkább elfogadott, sokat idézett modellje szerint a tehetség fogalmába beletartozik a nem feltétlenül extrém magas, de átlag feletti intellektus (vagyis a kognitív képesség); a feladat iránti elkötelezettség (ami alatt az érdeklődést kiváltó és fenntartó folyamatos motivációt értjük); és a társadalmilag hasznos teljesítmény létrehozásához szükséges alkotóerő (itt a fluenciában - könnyedség - ; a flexibilitásban - rugalmasság; az originalitásban - eredetiség - megnyilvánuló kreativitás értendő, amelyben mindezek mellett még fellelhető az elaboráció - kidol-

gozás - , a szenzitivitás - érzékenység - és a meglévő ismeretanyag, emocionális tapasztalat átfogalmazásának képessége, a redefiniáció is). Ha mindezek a személyiségjellemzők esetleg alkotás létrehozására alkalmas szinten vannak meg az egyénben, vagy ezek kiemelkedő minőségű tevékenységre ösztönzik, akkor az illetőt tehetségesnek nevezhetjük. A tehetség lényegében lehetőség a magas szintű, társadalmilag kimagaslóan értékes, és eredeti alkotások létrehozására. Aki ezt már megtette, arra szoktuk mondani azonos értékű fogalmakként, hogy géniusz (Szókratész szerint a nagy alkotót a genius - vagy a démon - szállja meg műve létrehozásakor); lángész, vagy zseni. Ők a legkiválóbbak, a hozzájuk képest kevésbé kimagasló alkotókat nevezük tehetségesnek. A tehetséget azonban értelmezhetjük egyfajta ígéretnek is. Ahogy Czeizel Endre professzor egyik figyelemre méltó előadásában kiválóan érzékeltette: az ifjú Bartókot joggal tarthatták kortársai tehetségesnek, de az érett korú alkotó már zseni volt.

A belső jellemzőkhöz természetesen külső támogató, segítő, formáló hatásoknak is csatlakozniuk kell, így a család megerősítő erejének (főleg Czeizel professzor véleménye szerint); a társak, a közvetlen társas környezet stimuláló hatásának (ez elsősorban Mönks holland professzor álláspontja); és általános szakmai vélemény szerint az iskola fejlesztő munkájának. Mindehhez a 94 évét most betöltött dr. Harsányi István pszichológus szerint egy E-faktornak, vagyis az etikai szempontnak is csatlakoznia kell, mert nem mindegy, hogy az egyén mire használja fel tehetségét. (A szervezett bűnözők között is számos kiemelkedő tehetség akad, akik megfelelő etikai alapokat adó korai környezeti hatások esetén más, társadalmilag elfogadott szakterületen nyújtanának kiváló teljesítményt és nem a deviancia világában. Gondoljuk meg, hogy Sztálin, Hitler kiemelkedő személyes kvalitásai miatt milliók pusztultak el.)

Mindegyik hatás fontos, de szervezeten, a közoktatási törvényben is előírt módon csak az iskola működik közre a tehetséggondozásban. A gyakorlat szerint azonban nem kellő hatékonysággal, mivel hatásrendszere elsősorban az intellektualitás fejlesztésére szorítkozik, holott a tehetség másik két faktorának, így elsősorban a kreativitásnak, de a motivációnak is jelentős szerepe van a társadalmilag értékelhető alkotásokhoz szükséges személyiség kialakulásában. Ebből következik, hogy sokszor még a gyakorló pedagógia is a képességet azonosítja a tehetséggel. Nem ritkán tapasztalható, hogy amikor országos pályázatra tehetséggondozó programokat várnak a kiírók, jobbára képességfejlesztő projekteket kapnak.

(A két fogalomhoz kötődő tartalmakat általában a kiírók sem különböztetik meg egymástól a pályázatok elbírálásakor.)

Szervezettség és hatékonyság

A fogalmi tisztázás után nézzük, miért is fontos egy társadalomban a tehetségesek szervezett kiválasztása és fejlesztése, képességeiknek, alkotóerejüknek megfelelő érvényesülési lehetőségük megteremtése. Ez a tevékenység minden korban fontos volt, de mindenekelőtt kitüntetett a szerepe akkor, ha egy ország rendszert vált - mint ez nálunk is történt jó egy évtizede - és kilépvén a zárt, etatista társadalomirányítási gyakorlatból, a pluralizmust, a személyiség önállóságára, kreativitására épülő piacgazdasági modellt választja. Ebben a helyzetben az államirányítás különböző szintjein az új kihívásoknak leginkább megfelelni tudó, leghozzáértőbb szakemberekre van szükség, akik távlati elképzelésekkel is rendelkeznek. A plurális társadalom teret ad a szabad döntéseknek, az egyéni vállalkozásnak, az állami korlátoktól mentes alkotómunkának, amihez azonban - főleg a társadalmi berendezkedés váltásakor, s a nemzetközileg is hasznosítható tudástartalom esetében - még hosszú évekig nincsenek meg teljes körben a szükséges gazdasági és személyi feltételek.

A gazdasági feltételek hiánya miatt a nemzetközileg is értékelt tudás külföldön is hasz-

nosíthatóvá válik, pénzben is kifejezhető értékelt ölt. Emiatt a rendszerváltó államokból a tudomány, a művészet, a sport, a gazdaság legjobb szakemberei közül sokan külföldön keresik érvényesülési lehetőségeiket. Itt lehet szerepe az államnak, segítve az alkotómunkában kiemelkedő személyeket ösztöndíjakkal, megbízásokkal, továbbfejlődési lehetőségekkel.

A szükséges személyi feltételek azért hiányoznak, mert nincsenek megfelelő létszámban az új gazdasági, politikai helyzetben eligazodni tudó szakemberek. Az az értelmiség, amely évtizedeken keresztül a marxi politikai gazdaságtant, a tudományos szocializmust tanulta, s esetleg csak mint ideológiailag megbízható kutató vehetett részt rövid tanulmányúton polgári demokratikus országokban, az új viszonyok között nem nagyon képes eligazodni, nehezen tud prognosztizálni várható gazdasági történéseket. (Meg is nőtt a 90-es években a külföldről érkezett szakértők száma az államigazgatásban, kormányzati munkában.) Az államnak tehát minél előbb meg kell kezdenie a jövő társadalmának igényeire figyelemmel a szervezett, központilag finanszírozott, a tanulóira épülő tehetséggondozó programok bevezetését. Ez alapvetően a közoktatási törvény által mára már biztosítva van, és egyéb formákban is fellelhetők ennek az állam, az önkormányzatok gazdasági erejéhez mért formái.

Nálunk a legnagyobb iskolafenntartók az önkormányzatok, de az állam is részt vállal a tehetségek segítésében. Így a felsőoktatási hitelrendszer megteremtésével, ösztöndíjjal (Bursa Hungarica), a hátrányos helyzetű településeken élő tehetséges középiskolások segítésével (Arany János Tehetséggondozó Program). Ehhez a segítő formákhoz kapcsolódnak a települések, megyei önkormányzatok, civil szervezetek, közoktatási intézmények által működtetett különböző alapítványok. Vannak tehát támogatási formák, de szükség van még továbbiakra is.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a különböző segítő formák nem jelentenek szervezett tehetség kiválasztást és személyre szabott fejlesztő munkát. Az Arany János Tehetséggondozó Program kivételével alig van olyan projekt, amellyel szakmailag is megalapozottan, tervszerűen végeznének korai tehetségfelismerést, és azt követően megoldanák a kiválasztottak folyamatos fejlesztését. Pedig ezek, vagyis a kiválasztás és a személyre szabott rendszeres fejlesztés a hatékony tehetséggondozás legfontosabb elemei.

Az egyén és a közösség

Az ország keleti régiójában köztudottan a legkedvezőtlenebb gazdasági helyzetben lévő települések találhatók. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye tradicionálisan a leghátrányosabb helyzetű országrészek egyike. A régió állami segítése nem bizonyul elégségesnek a halmozódó hátrányok felszámolására, az országrész pedig egymaga nem képes a sikeres továbblépésre. Hosszabb távon csak az oktatási innováció, a jó adottságú fiatalok tervszerű és folyamatos fejlesztése jelenthet megoldást. Ez azonban ellentmondásokat takar, hiszen egyrészt nehéz pluszforrásokat találni mindarra, amit tehetséggondozó munkának nevezünk, másrészt a helyi támogatásokkal, plusz anyagi források segítségével kiképzett fiatalok a diploma után nehezen tudnak elhelyezkedni a munkanélküliséggel sújtott régióban, vagy a nagyobb lehetőséget választva elhagyják szülőhelyüket máshol kamatoztatva a helyi segítséggel megszerzett tudásukat.

Mi a helyes megoldás ilyen helyzetben? Érdemes pénzt, energiát, szellemi kapacitást áldozni, ha a jól képzett fiatal a képzettség birtokában máshol keres megélhetést, és nem kibocsátó közegében hasznosítja tudását, nem ott, ahol azt jelentős támogatások segítségével megszerezte?

A megoldás semmiképpen sem az, hogy feladjuk a tehetséggondozó munkát, hiszen még a nem közvetlenül a településen hasznosult tudás is közvetett módon segíti a kibocsátó

közeget. A legjobb megoldás természetesen, ha a kiemelkedő alkotásokra képes fiatal a megyében marad, s ott kamatoztatja képességeit. (Eltekintve attól a lehetőségtől, hogy valakinek valóban a legjobb kutatási feltételeket nyújtó külföldi tudományos intézetben van a helye, ha talentumához méltó feltételeket nem tudunk számára biztosítani. Gondoljunk csak Szent-Györgyi Albertre, aki hasonló ok miatt volt kénytelen megválni hazájától.) Lényegében erre épül az állami tehetséggondozó program is, hogy a központi segítséggel felsőfokú végzettséget szerzett fiatal végül szülőhelyén, annak környékén boldoguljon, és azt a közösséget segítse képességével, amely kibocsátotta.

A tehetséggondozó munka feladása nem jellemző a megyére. Így a jól vezetett, kiváló nevelőtestülettel működő nyíregyházi Krúdy Gyula Gimnázium tehetséggondozó munkájának eredményessége túlnőtt a megyehatárokon. Az iskola az utóbbi évek sikeres pedagógiai munkája révén ma már az ország legjobb, legeredményesebb felkészítést nyújtó középiskolái között van, amit mutat az is, hogy az elmúlt évi statisztika szerint az országos felsőoktatási felvételi rangsorban az élbolyban van.

Az anyagi nehézségekkel küszködő régiók másik gondja, hogy a jól szervezett, folyamatosan működtetett tehetséggondozás viszonylag költséges, így az háttérbe szorul az egyéb jogos oktatási igények mellett, s ezáltal sok jobb sorsra, és hasznosabb jövőre képes tehetséges gyermek elkallódik, még mielőtt felfigyeltek volna adottságaira.

Politika szerepe a tehetséggondozásban

A tehetségügy sokféle módon kapcsolódik a társadalmi gyakorlathoz, így a politika viszonyrendszerén keresztül is. Az erős államirányítás, a diktatórikus hatalom nem kedvez a sokszínű tehetségek érvényesülésének. A hatalomnak, a társadalmat irányító elitnek mindig szüksége van jó képességű emberekre ahhoz, hogy megőrizze a társadalom irányításában betöltött szerepét. Minél központositottabb irányítás érvényesül egy államban, annál inkább politikai megfontolás tárgya a tehetséggondozás. Egy etatista államnak nem kreatív, önálló gondolatokkal bíró tehetségekre van szüksége, hanem jó képességű végrehajtókra. Gondoljunk csak a volt szocialista országokra, ahol az igazán tehetsége, kreatív embereket nem a politikai pályára terelték, hanem elsősorban a szakértői feladatellátásban alkalmazták őket. Ezekben az országokban - szintén jellemző módon - főleg a sportban érvényesültek a tehetségek, mivel az országimázs szempontjából ezt fontosabb volt, mint mondjuk a vezetői tehetségővezetbe tartozók ideológiamentes kiválasztása és szakszerű fejlesztése.

Az elmúlt évtizedek hazai gyakorlata is bizonyítja, hogy a tehetségek szervezett felkutatása és fejlesztése mindig összefüggésben volt a mindenkori politikával. A hatalom az évszázadok során nemcsak arra törekedett, hogy az állam zavartalan működtetéséhez, a társadalom életének minél célszerűbb megszervezéséhez a legkiválóbb elméket vonja hatókörébe, hanem sokszor arra is, hogy korlátok között tartsa a tömegoktatást, és lehetőség szerint korlátozza azok számát és befolyását, akik képzettségüknél, tehetségüknél fogva kritikával illethetik a hatalom gyakorlók tevékenységét, netán új elképzelésekkel jelentkezhetnek a társadalmi ellentmondások megszüntetésére. Ahogy Kennedy elnök annak idején találóan megállapította: "Minden politika rendszer a vezető pozíciókba nem a legtehetségesebbeket, hanem a számára legmegbízhatóbbakat emeli." A hatalmi elitnek az évszázadok során nem mindig volt tehát érdeke, hogy sok és kiemelkedő tehetség színesítse a társadalmat, mivel egy idő után esetleg alternatív politikai lehetőségként kellett velük számolnia. Ezt a nézetet napjainkban is felfedezhetjük, s emiatt a kiterjedt tehetséggondozás sokszor ütközik mesterseges akadályokba, hiszen minden politikai elit számára az a legelfogadhatóbb társadalmi közeg; amelyben nincsenek sokan a mindig újat akaró, a nehezen irányítható kreatív emberek.

A történelmi múlt eseményei általában egy-egy kiemelkedő személyiség tevékenységéhez köthetők. Olykor még annak megállapítása is nehézséget okoz, hogy a körülmények dobták-e felszínre az események irányítójává vált személyt, vagy a sorrend fordított: a személynek sikerült magát az eseményt kiváltania.

A tehetség kérdésköre tehát nem csak pedagógiai, hanem minden korszakban egyben politikai ügy is volt. A praktikussága, erkölcsi korlátoktól mentes nézetei miatt sokat kárhoztatott Machiavelli az eredményességet tartotta a legfőbb erénynek. A siker mindent igazol, vallotta. A fejedelem (esetünkben a mindenkori politikai elit) pedig csak akkor lehet sikeres, ha ésszerűen gondolkodik és dönt, és ehhez bizony jól felkészült, hozzáértő tanácsadókkal kell körülvennie magát. (Ha egy politikus sikeres akar lenni, ez utóbbi két tanácsot soha nem szabad figyelmen kívül hagynia.)

Talán a történelemből kiragadott néhány példa is illusztrálja, hogy a képesség, a nagyra hivatottság szinte mindig fontos volt a társadalmakban. A tehetséggondozás alatt azonban nem csak a legkiválóbbak sorsának segítségét kell értenünk. Inkább a racionális német elvet kell érvényesíteni: mindenki a képessége szintjének, tehetsége mértékének megfelelő helyen kell állnia a társadalomban.

A politikai megbízhatóság mindenhatóságát hirdető szocialista államban a legnagyobb hibák egyike volt, hogy a kiemelkedő szakmai kvalitású szakembert sokszor vezetővé léptették elő, ahol azonban jó részük kudarcot vallott, hiszen a közösség sikeres irányítása egészen más tudást igényel, mint a szűken értelmezett szakmai munka. Már az is a tehetségek szervezett gondozását jelenti, ha a kiváló közügyességű ember lehetőséget kap képességei zavartalan gyakorlására. Egy jó mesterember, egy tehetséges kézműves nagyobb hasznára lehet egy közösségnek, mint a kvalitásokat nem mutató diplomás. A helyesen értelmezett tehetséggondozásnak tulajdonképpen ez a lényege. Vagyis: mindenki abban csillogtassa képességeit, alkotóerejét, amiben a legjobb, s ehhez nem feltétlenül kell a legképzettebbnek is lennie. Egy település, régió, megye, de egy ország is akkor jár el a leghelyesebben, ha arra törekszik, hogy mindenkinek a személyiségéhez, képességeihez, tehetségéhez mért érvényesülési lehetőséget biztosítja, ha adottságainak megfelelően mindenki önmaga helyén van. Nem csak az neurotizálhatja az egyént, ha folyamatosan képességei alatt kell teljesítenie, hanem ugyanolyan mértékben az is, ha nem tud megfelelni a feléje irányuló elvárásoknak.

Az iskola kiváló terep a sokféle adottságú és képességű tanulók tehetségazonosítására és kvalitásaik fejlesztésére. Fontos a sokoldalú fejlesztés, amelybe a hosszú távon megmaradó motiváció és a személyiség az érzelmi oldalának fejlesztése is beletartozik. Egy vidéki régió, ahol megvan a szerepe a mezőgazdasági, ipari tevékenységnek nem elsősorban az elméleti képzésre kell hangsúlyt helyezni, hanem azokat a tehetségeket kell felkutatni és fejleszteni, akik majd ezekben az iparágakban kamatoztathatják kreativitásukat. Jelentős szerepe van tehát a tehetséggondozásban a gimnáziumok mellett a különböző irányultságú szakképző intézményeknek is.

Fejlesztő formák

A nemzetközi és a hazai gyakorlat számos tehetséggondozási formát ismer. Ezek lényegében minden intézménytípusban hatékonyan alkalmazható eljárások. Amikor a pedagógus az órán differenciált eljárással él, a gyengébbeknek könnyebb, a jobb képességűeknek nehezebb, bonyolultabb, netán több feladatot ad, akkor valójában a tehetséggondozás alapvető műveletét végzi, vagyis differenciál. Ez a legdemokratikusabb pedagógiai eljárás, hiszen a pedagógus az eltérő intellektuális és teljesítőképeséget veszi figyelembe, nem egységesít, vagyis nem hozza hátrányba azt, aki többre képes, s ugyanakkor a gyengébb képességű ta-

nulót sem kényszeríti olyan teljesítményre, amelyre nem alkalmas.

A másik formát gyorsításnak nevezik. Ha a tanuló elvégezte a tantervi anyagot, magasabb osztályba léphet a tanév közben is. Netán már eleve úgy szerveződik az iskola, hogy a kiváló képességű diákok részére egy év alatt kettő, két év alatt három évfolyam anyagát adják át. Ez reguláris iskolákban nem elterjedt, nem nagyon ismert eljárás, inkább speciális tantervű iskolákban alkalmazzák.

Dúsítás esetén a tananyag mennyisége növekszik, de a tanuló a reguláris iskolák ütemének megfelelően halad. A tantervi anyag dúsítása történhet egyedi projektekkal, szakköri fejlesztéssel és egyéb szabadidős, hétvégi, szünidei fejlesztő programokkal, versenyeken való részvételekkel, mentorok alkalmazásával. A gyorsítás és dúsítás természetesen speciális tanterv esetén egymással kombinált eljárásként is bevezethető.

A hagyományos tantervű iskolák a tehetséggondozó munka szervezésére tehetségkoordinátorokat is alkalmazhatnak. A csepeli polgármesteri hivatal 10 évvel ezelőtt tanfolyamot szervezett pedagógusoknak, amelyen ismert tehetséggondozó szakemberek, egyetemi oktatók irányításával a pedagógusok képzést kaptak a tehetséggondozás elméleti és gyakorlati alapjairól, s akik a helyi Kvalitás Tehetséggondozó Alapítvány felkérése alapján intézményekben munkájuk mellett tehetségkoordinátori feladatokat láttak el. Ma már a tehetségfejlesztő pedagógus képzés a debreceni egyetemen dr. Balogh László tanszékvezető

dékán, illetve az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán Heimann Ilona dr. munkája nyomán posztgraduális formában történik, ahol a pedagógusok akkreditált képzés keretében kapnak korszerű ismereteket, amellyel koordinátorként hatékonyan segíthetik intézményük tehetséggondozó munkáját, kollegáik ez irányú tevékenységét.

A tehetséggondozásban az intézményi alapítványokon, állami vagy önkormányzati alapokon kívül civil szervezetek is segítenek. Legfontosabb civil szerveződések az 1989-ben alakult Magyar Tehetséggondozó Társaság tekinthető. Elnöke az elmúlt évtől Báthory Zoltán pedagógiaprofesszor, tiszteletbeli elnöke pedig dr. Czeizel Endre, aki 10 évig vezette az egyesületet. A Társaság céljai között szerepel a fővárosban már létező Tehetséggondozó Központ mintájára régióként megalakítani a szakszerű tehetségkiválasztást és -gondozást ellátó regionális központokat. A budapesti után legutóbb Markó Endréné ny. iskolaigazgató szervezőmunkájának köszönhetően Győrben jött létre hasonló intézmény, ahol felkészült szakemberek végzik a szűrést, fejlesztést. Ezek a civil szervezetek, tehetségközpontok a tanórán kívüli tehetséggondozó munkát is eredményesen segíthetik. Szakemberek irányításával a szülők segítségével délutáni, hétvégi szünidei foglalkozásokat szervezhetnek.

Sokszor felvetődik, hogy a tehetségeseket elkülönülten - osztálykeretben vagy külön iskolában - , illetve a többiekkel együtt, integráltan kell-e fejleszteni. A nemzetközi és a hazai gyakorlat mindkettőt követi. A legkiválóbbak számára minden bizonnyal az elkülönült fejlesztés a legcélravezetőbb, hiszen a tanulócsoporton belüli nagy adottságbeli eltérések korlátot szabnak a szakszerű gondozó munkának, s nem várható el a pedagógustól sem a végletes differenciálás, arról nem is szólva, hogy a szakszerű fejlesztés speciális felkészültséget is igényel a pedagógustól. Tehetséges diákokat valójában csak valóban tehetséges pedagógus fejleszthet hatékonyan. A nem túlzottan kiemelkedő adottságú, differenciált munka mellett is fejlődésre képes diák számára az integrált fejlesztés a leghelyesebb. Az elkülönült oktatás esetén speciális személyiségfejlesztő programot is tantervbe kell iktatni, hogy a személyiség harmóniája biztosítva legyen az érzelmi oldal fejlesztésével.

Szabolcs megye felsőoktatásra felkészítő nagy múltú gimnáziumai, szakképző intézményei ebben is képesek szakmailag hiteles feladatot vállalni, példát és pedagógiai mintát nyújtva a hasonló adottságú régiók közoktatási intézményeinek.